

סָמָא אֶת עֵינַי חָבְרוּ וְשָׁבַר אֶת הַפְּלִים - מוֹשְׁלִים נֶזֶק שְׁלָם²⁹:

פרק שלישי

אדם המזיק ברשות הרבים

משנה א

הַמְנִיחַ אֶת הַכַּד בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים וְבָא אַחַר וְנִתְקַל בָּהּ וְשִׁבְרָהּ - פְּטוֹר הַנִּתְקַל מִשְׁלֵם עַל מה ששבר, לפי שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים³⁰. **וְאִם הִזְק בָּהּ הַנִּתְקַל - בְּעַל הַחֲבִית** - הכד חַיִּב בְּנִזְקוֹ וּאִפִּילוּ הַפְּקִיר אֶת הַחֲבִית, שכל המפקיר את נזקיו שלא היה לו רשות מתחלה לעשותו, כאילו לא הפקיר³¹.

הלך אדם עם כד מלא מים, נתקל ונפל, וְנִשְׁבְּרָה כְּדוֹ בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים וְהִחֲלַק אֶחָד בְּפָמִים שֶׁנִּשְׁפְּכוּ, וְנִפְל וְנִחְבַּל, אוּ שִׁלְקָה בַּחֲרָסִיָּה - חַיִּב בְּעַל הַכַּד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּמַתְכֵּן בְּעַל הַכַּד

ר' עובדיה מברטנורא פטור. ואם שכבו יחד, כל אחד מהם שהזיק את חברו חייב. לפי ששניהם מועדים זה לזה: סימא את עין חברו. אפילו בשוגג חייב בנוק. אבל לא בארבעה דברים, דלא מחייב בארבעה דברים אלא מזיד, או קרוב למזיד: ג א המניח את הכד וכו' ושברה פטור. לפי שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים: ואם הווק בה בעל החבית חייב. ואפילו הפקירה, שכל המפקיר נזקיו שלא היה לו רשות מתחלה לעשותו, כאילו לא הפקיר: או שלקה בחרסיה חייב. דסבר נתקל פושע הוא ולא אונס הוא, ולכך חייב: במתכוין חייב. אם נתכוין לזכות בחרסיה ובמים אחר שנשברה כדו, חייב בהזיקו, דהוי ליה בורו שהזיק. ואם לא נתכוין לזכות בהן, הואיל ועיקרו אנוס הוא, דסבר נתקל לאו פושע הוא, הרי החרסים והמים הפקר לאחר שנאנס, ולפיכך פטור. והלכה כר' יהודה דנתקל לאו פושע הוא. ומאחר דאנוס הוא ולא נתכוין לזכות בחרסיה ובמים, הוי כאילו לא היו

ביאורים והרחבות

29. בגמרא (כו, א) למדין שמשנתנו מחדשת שהמזיק בשוגג משלם נזק שלם, אולם אינו משלם נזקים אחרים בנזקי אדם: ריפוי, שבת, צער ובושת (אלא אם כן היה מזיד או קרוב למזיד). ושואלת הגמרא: מנין שהמזיק שלא בכוונה בכל זאת משלם את הנזק? אמר חזקיה וכן תנא דבי חזקיה: אמר קרא (שמות כא, כה): "פָּצַע פֶּתַח פָּצַע", (פסוק זה מיותר הוא לדרשה, שהרי כבר נאמר "כי יתן מום בעמיתו, כאשר עשה כן יעשה לו". אלא נדרש) לחייבו על השוגג כמזיד ועל האנוס כרצון.

30. בגמרא (כו, ב) שואלין: למה הנתקל יהיה פטור, הרי היה צריך להתבונן במה שלפניו? והשיבו: אמרי דבי רב משמיה דרב: בממלא רשות הרבים כולה חביות (והרי הוא חוסם את דרכם של ההולכים בה, וזכות העובר לבקע דרכו בין החביות וללכת). שמואל אמר: באפילה שנו (ולכן לא יכל להתבונן בדרכו שלא ייתקל בה). רבי יוחנן אמר: (החבית היתה מונחת) בקרן זוית (ולכן לא היה יכול לראותה). אמר ליה רבי אבא לרב אשי, הכי אמרי במערבא משמיה דרבי עולא: לפי שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים.

31. גרסינן בגמרא (כו, א): פתח בכד ("המניח את הכד") וסיים בחבית ("בעל החבית חייב"), ותנן נמי (להלן שינוי לשון כזה) "זה בא בחביתו וזה בא בקורתו, נשברה כדו של זה בקורתו של זה פטור", פתח בחבית וסיים בכד, ותנן נמי: "זה בא בחביתו של יין, וזה בא בכדו של דבש,

לזכות בחרסים ובמים - **חַיֵּב** שדומה לבורו שהזיק.
בְּאֵינוּ מִתְכַּוֵּן - פְּטוּר - כי אנוס הוא³²:

משנה ב

הַשׁוֹפֵךְ מַיִם בְּרִשׁוֹת הָרִבִּים אפילו ברשות, כגון
בימות הגשמים, **וְהִזְקָה בְּהֵן אַחֵר** - חַיֵּב השופך
בְּנִזְקוֹ מדין נזקי בור³³.

הַמְצַנִּיעַ אֶת הַקּוֹץ וְאֶת הַזְּכוּכִית³⁴ ברשות
הרבים, ולא הצניעם כראוי והזיקו, **וְהַגֹּדֵר אֶת גְּדֵרֵוֹ**
בְּקוֹצִים - שעשה גדר קוצים בינו ובין רשות הרבים,
ונוטים הקוצים לרשות הרבים³⁵, **וְגֵדֵר שְׁנַפְלֵ**

לְרִשׁוֹת הָרִבִּים, וְהִזְקוֹ בְּהֵן אַחֵרִים - הרי זה חַיֵּב בְּנִזְקוֹ:

משנה ג

הַמוֹצִיא אֶת תְּבֵנוֹ וְאֶת קֶשׁוֹ לְרִשׁוֹת הָרִבִּים כדי שירקבו, ואחר כך ישתמש

ביאורים והרחבות

נסדקה חבית של דבש, ושפך זה יינו והציל את הדבש לתוכו, אין לו אלא שכרו". פתח בכד
וסיים בחבית (מדוע בכל המקרים האלו שינה התנא בלשונו מכד לחבית)? אמר רב פפא: היינו כד
היינו חבית (אין הבדל ונחשבים דבר אחד). למאי נפקא מינה? למקח וממכר (שאם ביקש הקונה
חבית וקיבל כד מהמוכר, אין הקונה יכול לומר "לא לכך נתכוונתי", כי שניהם אחד הם). ומבארת הגמרא,
שמדובר במקום שרוב האנשים קוראים לכד כד ולחבית חבית, ויש מיעוט הקוראים לכד
חבית, ולחבית כד, והחידוש הוא, שאין הולכין בממון אחר הרוב.

32. בגמרא (כט, א) למדין **שהמחלוקת היא האם "נתקל פושע הוא" או לא**. כלומר, בעל הכד
שהלך ברשות הרבים ונתקל ונפל וכתוצאה מכך נשברה כדו, האם דינו כפושע ומתחייב על
נזקיו, או לא. תנא קמא סבר "נתקל פושע הוא" שכיוון שנתקל מחוסר זהירות - חייב. ורבי
יהודה סבר שנתקל לאו פושע הוא, אלא אנוס, ולכן החרסים והמים הם "הפקר שלאחר נפילת
אנוס", וכאילו לא היו שלו מעולם. אך אם התכוון לזכות בהם - הווי כבורו ברשות הרבים
שהזיק.

33. בגמרא (ל, א) למדין בשם רב, שרק כשנתלכלכו בגדיו של העובר במים חייב המזיק, אבל
אם הוא עצמו הוחלק וניזוק - השופך פטור, כי קרקע עולם הזיקתו. ומחדשת המשנה שאפילו
בזמן שרשאי לשפוך מים לרשות הרבים, כגון בימות הגשמים, חייב בתשלום הבגדים שניזוקו.

34. גרסינן בגמרא (שם): תנו רבנן: חסידיים הראשונים היו מצניעים קוצותיהם וזכויותיהם
בתוך שדותיהן, ומעמיקים להן ג' טפחים, כדי שלא יעכב המחרישה. רב ששת שדי להו בנורא
(היה זורק את קוציו לאש). רבא שדי להו בדגלת (היה זורק אותם בתוך נהר חדקל). **אמר רב יהודה:**
האי מאן דבעי למהוי חסידא, לקיים מילי דנזיקין (שיימנע מלהזיק את חבירו). רבא אמר:
מילי דאבות. ואמרי לה: מילי דברכות.

35. בגמרא (ל, א) למדין בשם רבי יוחנן שמדובר במשנתנו בכגון שבנה את הגדר באופן
שהקוצים בולטים החוצה, היינו שהפריחן לרשות הרבים, אבל אם צימצם בתוך שלו והוזק
בהן אחר - פטור, לפי שאין דרכן של בני אדם להתחכך בכתלים.

ר' עובדיה מברטנורא
 להתחכם בכתלים: ג לזבלים.
 שירקבו התבן והקש ונעשים
 זבל לזבל שדות וכרמים: כל
 הקודם בהן זכה. דקנסינהו
 רבנן: כל המקלקלים ברה"ר.
 ואפילו עושים ברשות, כגון
 בשעת הוצאת זבלים. אם הזיקו
 חייבים: היה הופך את הגלגל.
 צואת בקר: ד הראשון חייב
 בנוקי שני. וכגון שהיה יכול
 לעמוד ולא עמד, דפושע הוא.
 אבל לא היה יכול לעמוד,
 פטור, דהא קיימא לן נתקל לאו
 פושע הוא:

בהם לזבלים - לזבל בהם את שדותיו, והזק בָּהֶן
 אַחַר - חַיֵּב המוציא בְּנִזְקוֹ של ניזק, כדין בורו
 שהזיק. וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן ובא ונטלן זָכָה בהם.
 שקנסוהו חכמים והפקירוהו, כדי שלא יניחם ברשות
 הרבים.³⁶

רַבֵּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל* אָמַר: כָּל הַמְקַלְקֵלִין
 בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים ואפילו עושים ברשות (הזיקו -
 חַיֵּבִין לְשֵׁלֵם, וְאִם מוֹנְחִים שלא ברשות - כָּל
 הַקּוֹדֵם לזכות בָּהֶן זָכָה - שקנסוהו חכמים שלא
 יקלקל את רשות הרבים.

הַהוֹפֵךְ אֶת הַגִּלְגָּל - צואת בקר בְּרִשּׁוֹת הָרִבִּים,
 שהגלגל הוא הפקר והפכו כדי לזכות בו, וְהַזֵּק בָּהֶן

אַחַר - חַיֵּב בְּנִזְקוֹ שהואיל והתכוון לזכות בו הריהו שלו וחייב בנזקו:

משנה ד

שְׁנֵי קִדְרִין - עושי קדרות של חרס שֶׁהָיוּ מְהַלְכִין זֶה אַחֵר זֶה בַּדֶּרֶךְ, וכלי
 החרס בידם, וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן במכשול וְנִפֵּל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי בְּרִאשׁוֹן והוזק -
 הָרִאשׁוֹן חַיֵּב בְּנִזְקֵי שְׁנֵי³⁷:

ביאורים והרחבות

36. בגמרא (ל, ב) נחלקו חכמים במה זכה, כדגרסינן: אמר רב: בין בגופן (בעצם הדבר שהוציאו
 הבעלים לרשות הרבים), בין בשבחן (שהשביחו לאחר מכן). וזעירי אמר: בשבחן אבל לא בגופן
 (וצריך לשלם לבעל הקש והתבן את שווים כפי שהיה בזמן שהוציאם). במאי קמיפלגי? רב סבר קנסו
 גופן משום שבחן, וזעירי סבר לא קנסו גופן משום שבחן.

37. בגמרא (לא, א) למדין בשם רבי יוחנן, שמדובר כאן בכגון שהיה הראשון יכול לעמוד
 קודם שנתקל בו השני, וכיוון שלא עמד - פושע הוא. אבל אם לא היה יכול לעמוד - פטור,
 דהא קיימא לן נתקל לאו פושע הוא, אלא אנוס. ולדעת רב נחמן בר יצחק, אם היה יכול
 להזהיר את השני, אף על פי שלא יכל לקום - חייב.

רבן שמעון בן גמליאל

היה הנשיא השישי מבית הלל, בנו של רבן גמליאל דיבנה (השני). חי בדור הרביעי לתנאים. מקום מושבו
 היה באושא שבגליל.

רבי נתן, אב בית הדין, ורבי מאיר, החכם, רצו להורידו מנשיאותו, עקב קנאותו לשמירת כבוד הנשיאות.
 עונשם היה הרחקה מבית המדרש, אך הוחזרו לבסוף (הוריות יג, ב). בנו היה רבי יהודה הנשיא, עורך
 המשנה. גדולה היתה ענוותנותו, עד שאמר לבנו רבי יהודה, שהוא דומה לשועל, לעומת רבי שמעון בר
 יוחאי, הדומה לארי (בבא מציעא פד, ב). גדול כוחו במשנה, וכמאה הלכות נאמרו משמו. שקד לתיקון
 מעמד האשה וזכויותיה במשפחה (כתובות ז, ט), וכן התחשב במנהגי המדינה (שם ו, ד ועוד רבות). אמר:
 על שלושה דברים העולם עומד: על האמת ועל הדין ועל השלום (אבות א, יח).

ר' עובדיה מברטנורא

ה היה בעל קורה ראשון וכו' פטור. שזה מהלך כדרכו וזה מיהר ללכת: ו אחד רץ ואחד מהלך וכו'. מתניתין חסורי מחסרא והכי קתני, אחד רץ ואחד מהלך בערבי שבתות וימים טובים, או שהיו שניהם רצים בשאר ימות השנה, שניהם פטורים. דבערבי שבתות וימים טובים מי שרץ רץ ברשות, שהולך לדבר מצוה להכיין לצרכי שבת ויו"ט, ומשום הכי פטור. ובשאר ימות השנה כששניהם רצים, הואיל ושניהם משנים, שניהם פטורים: ז המבקע. עצים: והזיק ברשות היחיד. של אחרים: ברשות היחיד. שלו: והזיק ברשות היחיד אחר. של

משנה ה

זֶה בָּא בְּחֵבִיתוֹ בְּרִשּׁוֹת הַרְבִּים, וְזֶה בָּא כְּנִגְדּוֹ בְּקוֹרְתּוֹ - שֶׁהָיוּ מֵהַלְכִים זֶה כְּנִגְדּוֹ זֶה, נִשְׁבְּרָה כְּדוֹ שֶׁל זֶה בְּקוֹרְתּוֹ שֶׁל זֶה - פְּטוֹר בַּעַל הַקּוֹרָה, מִשּׁוֹם שֶׁלְּזֶה רִשּׁוֹת לְהִלָּךְ וְלְזֶה רִשּׁוֹת לְהִלָּךְ בְּרִשּׁוֹת הַרְבִּים, וְהָיָה עַל בַּעַל הַחֵבִית לְהִזְהַר שֶׁלֹּא יִזְקֶה.

הָיָה בַּעַל קוֹרָה רִאשׁוֹן וּבַעַל חֵבִית אַחֲרוֹן - מֵהַלֵךְ אַחֲרָיו, אִם נִשְׁבְּרָה חֵבִית בְּקוֹרָה - פְּטוֹר בַּעַל הַקּוֹרָה שֶׁהָיָה לוֹ לְבַעַל הַחֵבִית לְהִזְהַר שֶׁלֹּא יִתְקַרֵב לְקוֹרָה שֶׁלִּפְנָיו. וְאִם עָמַד בַּעַל הַקּוֹרָה לְנוֹחַ, וּבַעַל הַחֵבִית לֹא שָׁם לֵב, אִזִּי חָיֵב בַּעַל הַקּוֹרָה, שֶׁהָיָה לוֹ לְהִזְהִירוֹ. וְאִם אָמַר בַּעַל הַקּוֹרָה לְבַעַל הַחֵבִית מִבְּעוֹד מוֹעֵד: עָמַד! - פְּטוֹר³⁸.

הָיָה בַּעַל חֵבִית רִאשׁוֹן וּבַעַל קוֹרָה אַחֲרוֹן - מֵהַלֵךְ אַחֲרָיו, אִם נִשְׁבְּרָה חֵבִית בְּקוֹרָה - חָיֵב בַּעַל הַקּוֹרָה, שֶׁלְעוֹלָם עַל הָאֲחֵרוֹן לְהִזְהַר שֶׁלֹּא יִתְקַרֵב לְרִאשׁוֹן, וְאִם עָמַד בַּעַל חֵבִית לְנוֹחַ - פְּטוֹר בַּעַל הַקּוֹרָה. וְאִם אָמַר לְבַעַל קוֹרָה מִבְּעוֹד מוֹעֵד: עָמַד! - חָיֵב בַּעַל הַקּוֹרָה. וְכֵן זֶה בָּא בְּנֵרוֹ וְזֶה בְּפִשְׁתָּנוֹ וְנִשְׂרָפָה פִּשְׁתָּנוֹ שֶׁל זֶה בְּנֵרוֹ שֶׁל זֶה, דִּינָם כְּדִין "זֶה בָּא בְּחֵבִיתוֹ זֶה בָּא בְּקוֹרְתּוֹ":

משנה ו

שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְהַלְכִין בְּרִשּׁוֹת הַרְבִּים זֶה כְּנִגְדּוֹ זֶה, אֶחָד רָץ וְאֶחָד מְהַלָּךְ, אִם שְׁתֵּי שְׁנֵיהֶם רָצִים, וְהִזְקוּ זֶה אֶת זֶה שֶׁלֹּא בְּכוּוּנָה - שְׁנֵיהֶם פְּטוֹרִין³⁹:

משנה ז

הַמְּבַקֵּעַ עֵצִים בְּרִשּׁוֹת הַיְחִיד שֶׁלּוֹ, כְּגוֹן בַּחֲצָרוֹ, וְהִזִּיק בְּרִשּׁוֹת הַרְבִּים - שְׁנִיתָזָה בַּקֶּעַת עֵץ לְרִשּׁוֹת הַרְבִּים וְהִזִּיקָה, אִם הַמְּבַקֵּעַ עֵצִים בְּרִשּׁוֹת הַרְבִּים וְהִזִּיק בְּרִשּׁוֹת הַיְחִיד שֶׁל אַחֲרָיו, אִם הַמְּבַקֵּעַ עֵצִים בְּרִשּׁוֹת הַיְחִיד שֶׁלּוֹ וְהִזִּיק

ביאורים והרחבות

38. בגמרא (לא, א) מבואר שדווקא אם עמד בעל הקורה לנוח - חייב, אך אם עמד כדי לתקן משאו שעליו ("לכתף"), אפילו אם לא הזהירו לבעל החבית - פטור, שכך דרכם של נושאי משא.

39. עיין ברטנורא ד"ה "אחד רץ ואחד מהלך וכו'".

ר' עובדיה מברטנורא
 התנור מזיק לכותל: ב גובה
 ארבע אמות. חלל מפי התנור
 עד התקרה. כדי שלא יאחו
 האור בתקרה: עד שיהא
 תחתיו מעויבה. טיח של טיט
 שלשה טפחים, שלא תבער
 תקרה תחתונה של עלייה. ועל
 גביו גובה ארבע אמות: ובכירה.
 ששופתין קדירה על חללה ואין
 עושין בתוכה היסק גדול כמו
 שעושין לתנור: ואם הזיק, אחר
 שהיו שם כל השעורים הללו:
 משלם מה שהזיק. ואע"פ כן
 מעכבין עליו בכל השעורים
 הללו שמא ידליק בתייהם ואין
 לו מה לשלם. ואין הלכה
 כר"ש: ג בין התירו. שהעשן
 היוצא מן החנות של נחתומין
 ושל צבעין אינו קשה לזין,
 שהחום משביח לזין שבארץ
 ישראל. ובמקום שידוע שהחום
 מזיק לזין, אף תחת אוצר של
 זין לא יפתח חנות של צבעים
 ושל נחתומין: חנות שבחצר.
 אחד מבני חצר שבא לפתוח
 חנות בחצר, בני החצר מעכבין

התנור, **שֶׁהוּן אַרְבַּעָה מִן הַשִּׁפְחָה** של התנור, כדי
 שלא יוזק הכותל מחום התנור:

משנה ב

**לֹא יַעֲמִיד אָדָם תְּנֹור בְּתוֹךְ הַבַּיִת שְׁלוֹ, אֶלְאִי
 אִם כֵּן יֵשׁ עַל גַּבּוֹ גִּבְהַ אַרְבַּע אַמּוֹת** מפי
 התנור עד התקרה, שלא יזיק את שכנו הגר בקומה
 שמעליו.

הִיָּה מַעֲמִידוֹ את התנור **בְּעֵלְיָהּ** - בקומה העליונה
 - **צָרִיד שְׂיֵהָא תַּחְתָּיו** - תחת התנור **מַעֲזִיבָה** -
 טיח של טיט בעובי **שְׁלֹשָׁה טַפְחִים** שלא תדלק
 התקרה שתחת התנור. **וּבְכִירָה** שהיסקה קטן מן
 התנור, די שיהיה תחתיה עובי **טַפַּח**.

וְאִם הִזִּיק אף על פי שהרחיק כשיעור, בכל זאת
מְשַׁלֵּם מַה שֶׁהִזִּיק.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: **לֹא אָמְרוּ חַכְמִים כָּל
 הַשְּׁעוּרִין הָאֵלֶּה, אֶלְאִי שְׂאֵם הִזִּיק** לאחר שהרחיק
 כדין - **פְּטוּר מִלְשִׁלֵּם** שהרי נקט בכל אמצעי
 הזהירות הדרושים:

משנה ג

לֹא יִפְתַּח אָדָם חֲנוּת שֶׁל נְחֹתוֹמִין - מאפיה
וְשֶׁל צִבְעִין - מצבעה **תַּחַת אוֹצְרוֹ** - מחסן תבואה
שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְלֹא יִפְתַּח אָדָם רֶפֶת בְּקֶרֶת תַּחַת אוֹצְרוֹ

של חברו. שכן חום המאפיה והמצבעה או ריח הזבל של הרפת, מזיקים לתבואתו
 או לפירותיו של חברו.

בְּאֵמַת - הלכה היא, **בֵּינָן** - תחת אוצר של זין **הַתִּירוֹ** לעשות מאפיה או מצבעה,
 שהחום טוב לזין, **אֲבָל לֹא רֶפֶת בְּקֶרֶת** שריח הזבל מזיק לזין.

חֲנוּת שֶׁבְחָצֵר - אחד מבני חצר הרוצה לפתוח חנות בחצר - **יִכּוֹל** כל אחד מבני
 החצר **לְמַחֲזוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ:** **אֵינִי יֹכֵל לִישֵׁן מִקּוֹל רַעַשׁ הַנְּכַנְסִין וּמִקּוֹל
 הַיּוֹצֵאִין** לחנות שפתחת.

עוֹשֶׂה אדם בתוך ביתו **כְּלִים** למכור, ו**יוֹצֵא וּמוֹכֵר** את הכלים **בְּתוֹךְ הַשּׁוּק** ולא
 בחצר. **אֲבָל אֵינּוֹ יֹכֵל** אחד מבני החצר **לְמַחֲזוֹת בְּיָדוֹ וְלוֹמַר לוֹ:** **אֵינִי יֹכֵל
 לִישֵׁן, לֹא מִקּוֹל הַפְּטִישׁ** שאתה עושה בו כלים, **וְלֹא מִקּוֹל הַרְחִים** שאתה

טוחן בהם, שכן אדם רגיל לעשות מלאכתו בתוך ביתו, וְלֹא מְקוֹל הַתִּינוּקוֹת - אם הוא מלמד תורה, אין בני החצר יכולים לעכב בעדו מללמד, מפני שעוסק במצוות תלמוד תורה¹⁷:

משנה ד

מִי שֶׁהָיָה פְּתוּלָה סְמוּךְ לְכֹתֵל הַחֵירוֹ בְּצוּרַת "ר" - לֹא יִסְמוּךְ לוֹ פְּתָל אַחֵר ובכך יהיו שלושת הכתלים בצורת "כ", אֲלֵא אִם בְּן הַרְחִיק מִמֶּנּוּ - מכותל חברו, דהיינו מהקו המאונך של ה"ר" אַרְבַּע אַמּוֹת כדי שיהיה המקום שבין הכתלים רחב ויוכלו לדוש בו רבים, שדריסת הרגל מחזקת את יסודות הכותל¹⁸.

וְהַחֲלוּנוֹת - אם בא לבנות כותל כנגד חלונות שכנו,

בו רבים, שדריסת הרגל בקרקע הסמוך לכותל מחזקת יסודות הכותלים ומעמידה אותם. ודוקא בכותל גינה או בכותל חצר שבעיר חדשה דלא דשו בה רבים ולא נתחזק הקרקע כל צרכו ע"י דריסת הרגל. אבל בכותל חצר שבעיר ישנה סומך ואין צריך להרחיק. וכן אם לא היה בכותל חברו ארבע אמות או יותר אינו צריך להרחיק, שכותל שהוא פחות מארבע אמות אינו צריך

ביאורים והרחבות

17. בגמרא (ב, כ) שואלין: מאי שנא רישא שיכול לומר "איני יכול לישן מקול הנכנסין" וכו', ומאי שנא סיפא שאינו יכול לומר "איני יכול לישן מקול התינוקות" וכו'? והשיבו: אמר רבא: סיפא אתאן לתינוקות של בית רבן, ומתקנת יהושע בן גמלא ואילך. דאמר רב יהודה אמר רב: ברם זכור אותו האיש לטוב, ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל. שבתחלה מי שיש לו אב מלמדו תורה, מי שאין לו אב לא היה למד תורה. מאי דרוש? "ולמדתם אותם" (דברים יא, יט) - ולמדתם אתם. התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים, מאי דרוש? "כי מציון תצא תורה" (ישעיה ב, ג). ועדיין מי שיש לו אב היה מעלו ומלמדו, מי שאין לו אב לא היה עולה ולמד, התקינו שיהו מושיבין בכל פלך ופלך, ומכניסין אותן כבן ט"ז כבן י"ז, ומי שהיה רבו כועס עליו מבעיט בו ויצא. עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר, ומכניסין אותן כבן שש כבן שבע. נמצא שתקנה זו היא לצורך הרבים, ומשום כך אין השכנים יכולים לעכב במלמד תינוקות המלמד תורה בחצר.

18. פירשנו משנתנו על פי ברטנורא, אולם בגמרא (ב, כ) למדין בשם רבא שכך יש להבין את המשנה: מי שהיה כותלו סמוך לכותל חברו ברחוק ארבע אמות (במקביל) ונפל, לא יסמוך לו כותל אחר אלא אם כן הרחיק ממנו ארבע אמות. מאי טעמא? דדוושא דהכא מעלי להתם (דריסת הרגל כאן מועילה לשם, שהקרקע מתחזקת על ידי ההילוך במקום הפנוי). אמר רב: לא שנו (שצריך להניח מקום פנוי) אלא כותל גינה, אבל כותל חצר אם בא לסמוך סומך. רבי אושעיא אומר: אחד כותל גינה ואחד כותל חצר, אם בא לסמוך אינו סומך. אמר רבי יוסי בר חנינא: ולא פליגי, הא (דברי רב) בעיר ישנה (שהאדמה יציבה), הא (דברי רבי אושעיא) בעיר חדשה.

ר' עובדיה מברטנורא עליו: ולא מקול התינוקות. של בית רבן. ואע"ג דקול הבא מחמת אחרים הוא, לא מצי מחי, משום יגדיל תורה ויאדיר. ואם אינו מלמד התינוקות תורה, אלא אומנות או חשבון או תשבורת, מצי מחי ולומר לו איני יכול לישן מפני התינוקות שנכנסים ויוצאים: ד מי שהיה כותלו סמוך לכותל חברו. כמין גא"ם. ובא לעשות כותל שני כנגד כותל חברו עד שיעשה השלשה כתלים כמין בי"ת, הרי חברו מעכב עליו עד שירחיק מכנגדו ארבע אמות, כדי שיהיה המקום בין שני הכותלים רחב ויוכלו לדוש

צריך להרחיק **מִלְמַעְלָן וּמִלְמַטָּן וּמִכְנָגְדָן, אַרְבַּע אַמּוֹת¹⁹**:

משנה ה

מִרְחִיקִין אֶת הַסֵּלָם מִן הַשׁוּבָךְ - מי שיש לו שובך יונים סמוך לכותל המפריד בין שתי חצרות, ורוצה חברו להעמיד סולם אצל הכותל, צריך להרחיק את הסולם מן השובך **אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדִי שְׂלֹא תִקְפּוּזַן הַנְּמִיָּה** מן הסולם לשובך ותטרוף את היונים. **וְאֵת הַכֶּתֶל מִן הַמְּזַחֲלָה** - וכן הבא לבנות כותל כנגד כותל חברו שמונחת עליו מזחילה, שהיא כעין מרזב שמי הגשמים זוחלים בו, צריך להרחיקו מהמזחילה **אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדִי שְׂיִהֵא** חברו **זֹקֵף אֶת הַסֵּלָם** כדי לתקן את המזחילה. **מִרְחִיקִין אֶת הַשׁוּבָךְ מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה** כדי שלא יאכלו היונים את הזרעים שבעיר. **וְלֹא יַעֲשֶׂה אָדָם שׁוּבָךְ בְּתוֹךְ הַשְּׂדֵה שְׂלוֹ, אֲלֵא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָל רוּחַ** - שעד חמישים אמה ממלאות את כריסן ושוב אינן מפסידות עוד. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**: לא יעשה אדם שובך בתוך שדה, אלא אם כן יש לו **בֵּית אַרְבַּעַת כּוּרִין** - שטח לזריעת ארבעה כורים תבואה, ומעמיד השובך באמצע, נמצא שיש לכל צד בית כור (274X274 אמות), **מְלֵא שְׁגֵר הַיּוֹנָה** - כשיעור מעוף היונה בפעם אחת. **וְאִם לְקָחוּ** - אם קנה

ר' עובדיה מברטנורא חיזוק: ובחלונות מלמעלן ומלמטן ומכנגדן ארבע אמות. היתה לו חלון למעלה בכותלו ובנה חבירו כותל כנגד החלון מלמטה, אם נשאר מראש הכותל שבנה עד החלון פחות מארבע אמות בגובה, הרי זה כופהו למעט הכותל כדי שלא יעמוד על ראש הכותל וישקיף בעד החלון: **מלמטן**. היתה החלון למטה בכותל, כופה את חבירו להגביה הכותל שבנה כנגדו בגובה ארבע אמות מן החלון כדי שלא יביט בו: ומכנגד. דצריך להרחיק הכותל מן החלון ארבע אמות כדי שלא יאפיל אורו: ה מרחיקין את הסולם. מי שיש לו שובך של יונים בחצרו סמוך לכותל שבין שתי חצרות, ובא חבירו להעמיד סולם אצל הכותל, צריך להרחיק הסולם מן השובך ארבע אמות: **כדי שלא תקפוזן הנמיה**. היא חיה קטנה. מן הסולם לשובך ותהרוג את היונים: מזחילה. הוא צנור גדול המונח על אורך הכותל ומימי הגג זבים לתוכו. ואם כותלו מהלך על פני חצר חבירו ומזחילה עליו, צריך להרחיק ממנה אם בא לבנות כותל בצדה: **ארבע אמות כדי שיהא**

זוקף שם סולם. לעלות ולתקן מזחילתו לנקותה מעפר ומצורות הנופלים בה ומעכבים את קלוח המים: מרחיקים את השובך מן העיר. שהיונים מפסידים זרעוני הגנות: **א"כ יש לו חמישים אמה**. שלא יפסידו היונים בשדה חבירו: **בית ארבעת כורין**. בית כור לכל רוח, והכור שלשים סאין. ואין הלכה כרבי יהודה: **מלא שגר היונים**. מרוצת פריחתן בפעם אחת: **ואם לקחו**. כמות

ביאורים והרחבות

19. **פירוש: מלמעלן** - אם מגביה הכותל מעל חלונות חברו, צריך שיגביהנו ארבע אמות מעל החלונות, כדי שלא יתכופף ויציץ לביתו של חבירו. **מלמטן** - אם בונה כותל הנמוך מחלונות חברו, צריך שינמיכנו ארבע אמות, כדי שלא יעלה על הכותל וישקיף לתוך בית חברו. **מכנגדן** - שצריך להרחיק כותלו מכנגד חלונות חברו ארבע אמות, כדי שלא יאפיל על ביתו של חברו.

מחברו שובך עם הקרקע, אַפְלוּ בֵּית רַבֵּעַ - שטח זריעת רבע קב - הֵרִי הוּא - השובך בְּחֻזְקָתוֹ שרשאי לקיים את השובך כדרך שהחזיק בו המוכר, שאנו אומרים שבוודאי המוכר התפשר עם שכניו או שמחלו לָרִי:²⁰

משנה ו

נפול - גזול הנמצא בתוך חמשים אמה של השובך - הֵרִי הוּא שֶׁל בַּעַל הַשׁוֹבֵךְ ששיערו חכמים "כל המדדה - אינו מדדה יותר מחמישים אמה", לכן אם נמצא תוך חמישים אמה, ודאי נפל מהשובך, ואם נמצא חוץ מחמשים אמה - הֵרִי הוּא שֶׁל מוֹצֵאוֹ.

נמצא בתוך חמישים אמה שבין שני שובכות, קרוב לזה - שְׁלוֹ, קרוב לזה - שְׁלוֹ. מְחַצָּה על מְחַצָּה - שְׁנֵיהֶם - שני בעלי השובכים יחלוקו:

הרחקת הנזק מן העיר

משנה ז

מרחיקין את האילן מן קצה העיר עשרים וחמש אמה שכן נוי הוא לעיר כשיש מרחב פנוי לפניה, וּבְחֻזְקָתוֹ וּבְשִׁקְמָהּ שענפיהם מרובים, יש להרחיק חמשים אמה. אבא שאול אומר: כָּל אֵילָן סָרְק שאינו עושה פירות - חמשים אמה.

אם העיר קדמה לנטיעת האילן, שבא אדם ונטעו אחרי שבנו את העיר - קוֹצֵץ את האילן וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים - בני העיר אינם משלמים לבעל האילן, הואיל ונטעו שלא ברשות. וְאֵם הָאֵילָן קָדַם לַבְּנֵי הָעִיר, אזי קוֹצֵץ את האילן וְנוֹתֵן דָּמִים. סָפֵק זֶה קָדַם, סָפֵק זֶה קָדַם - קוֹצֵץ וְאֵינוֹ נוֹתֵן דָּמִים:²¹

ביאורים והרחבות

20. בגמרא (כג, א) שואלין: והא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: אין חזקה לנזקין? רב מרי אמר: בקוטרא (בעשן שהוא נזק חמור, בזה אין חזקה, אבל שאר נזקים יש בהם חזקה). רב זביד אמר: בבית הכסא (שריחו קשה, בזה אין חזקה).

21. שכן כלל הוא: המוציא מחבירו עליו הראיה, לכן בעל האילן צריך להביא עדים שאילנו קדם לבנין העיר ואז יקבל את דמי אילנו.

ר' עובדיה מברטנורא

ח גורן קבוע. גורן שיש בו כרי גדול שזורים אותו ברחת, קרוי גורן קבוע. ושאינ הכרי גדול ואין בו לזרות המוץ ברחת אלא הרוח מנשבת בכרי והמוץ נידף מאליו, קרוי גורן שאינו קבוע: חמשים אמה. מפני המוץ שמזיק את בני העיר. כשהוא זורה: ומנירו. של חבירו. ניר, היא חרישה שחורשים בימות הקיץ כדי שימותו שרשי הקוצים והעשבים: כדי שלא יזיק. מה טעם קאמר, מה טעם מרחיק מנטיעותיו של חבירו ומנירו חמשים אמה, כדי שלא יזיק המוץ לנטיעותיו ולנירו, שהוא נעשה ובל ומקלקל הניר ומיבש הנטיעות: ט את הנבילות ואת הקברות. משום ריח רע: הבורסקי. מקום עיבוד העורות: אלא למזרח העיר. שאין רוח מזרחית קשה אלא

אם כן באה לפורענות. אבל כשהיא באה כדרכה היא חמה ומנשבת בנחת, לפיכך אינה מביאה הריח לעיר: חוץ ממערבה. לכל רוח הוא עושה ומרחיק חמשים אמה, חוץ מרוח מערבית שאינו עושה כל עיקר, מפני שמתפללים לאותה הרוח, ששכינה במערב. ואין הלכה כר' עקיבא:

משנה ח

מִרְחִיקִין גֵּרָן קְבוּעָה²² מִן הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה
מפני המוץ המזיק לבני העיר.
וכן לא יַעֲשֶׂה אָדָם גֵּרָן קְבוּעָה בְּתוֹךְ שָׂלוֹ,
אַלֵּא אִם בֵּן יֵשׁ לוֹ רְדִיּוֹס שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה
לְכָל רוּחַ. וּמְרַחֵק מְנַטְיֵעוֹתָיו שֶׁל חֲבֵירוֹ
וּמְנִירוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִזְיִק²³:

משנה ט

מִרְחִיקִין אֶת מְקוֹם צְבִירַת הַנְּבִילוֹת וְאֶת בְּתֵי
הַקְּבֻרוֹת וְאֶת הַבְּרִסְקֵי - בֵּית עֵיבוֹד עוֹרוֹת מִן
הָעִיר חֲמִשִּׁים אַמָּה שְׁכַל אֱלוֹ רִיחָם רַע.
וְאֵין עוֹשִׂין בְּרִסְקֵי אֱלֵא לְמִזְרַח הָעִיר שְׂרוּחַ
מִזְרַחִית אֵינָה קֶשֶׁה וְאֵינָה מְבִיאָה אֶת הַרִיחַ לְעִיר.
רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לְכָל רוּחַ הוּא עוֹשֶׂה, חוּץ
מִמְעֶרְבָה לְפִי שֶׁהַשְּׂכִינָה בְּמִעֶרְבָה²⁴, וּמְרַחֵק
חֲמִשִּׁים אַמָּה - כְּלוּמַר, שֶׁהַעוֹשָׂה אֶת הַבּוֹרְסְקֵי
לְשֵׁאר הַרוּחוֹת, צָרִיךְ לְהַרְחִיקוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה:

ביאורים והרחבות

22. גורן קבועה היא גורן שיש בה כמות גדולה של תבואה, וכדי לזרותה צריך להשתמש ברחת. גורן שאינה קבועה היא גורן שיש בה כמות קטנה של תבואה, שאין צריך להשתמש ברחת כדי לזרותה, אלא הרוח מנשבת בכרי והמוץ נידף מאליו.

23. בגמרא (כד, ב) שואלין: מדוע ברישא של המשנה צריך להרחיק חמשים אמה, ובסיפא אין צריך להרחיק אלא מרחק מועט? ותירץ אביו, שבסיפא מדובר בגורן שאינה קבועה, שאותה די להרחיק מעט משל חבירו. ורב אשי תירץ, שמה שאמרה המשנה "בכדי שלא יזיק" אינו שיעור מרחק, אלא נימוק: מהו הטעם שמרחיקין גורן קבועה מן העיר חמשים אמה? כדי שלא יזיק לנטיעות חבירו ולנירו.

24. גרסינן בגמרא (כה, א): רבי עקיבא אומר: לכל רוח הוא עושה ומרחיק חמשים אמה, חוץ ממערבה דאינו עושה כל עיקר, מפני שהיא תדירא. מאי תדירא? תדירא בשכינה. דאמר רבי יהושע בן לוי: בואו ונחזיק טובה לאבותינו שהודיעו מקום תפלה, דכתיב (נחמיה ט, ו): "וצבא השמים (השמש והירח העומדים במזרח) לך משתחוים" (למערב, ומשמע שהשכינה במערב).